

איך יצאתי מן הדעת ונשארתי בלי ספרים

לפני שנתיים, במסגרת המעבר שלי לבית על משאית ומסירת רוב חפצי החומריים, מסרתי גם את כל ספרי. מדי יום פרסמתי הודעות על הקיר שלי, והזמנתי אנשים לבוא ולקחת את הספרים, כאלף חמש מאות במספר. מסקר שערכתי בין חברי הפייסבוק שלי, התברר שאני נמצאת ברף העליון. לרובם יש כמאתיים עד ארבע מאות ספרים בבית. היו גם כמה שהצהירו שיש להם יותר, אבל איש לא הודה בפומבי שאין לו בכלל ספרים. חברים רבים כתבו בתגובה לפוסטים שלי שאני אמיצה ושכנראה יצאתי מדעתי. הם מוכנים למסור הרבה דברים, אבל לא ספרים.

גם אני החזקתי בדעה דומה. לא יכולתי לתאר לעצמי את החיים בלי הספרים שצברתי, חלקם עוד מספריית הקיבוץ שפורקה בשלהי שנות התשעים וזיכתה אותי בסדרת מרגנית בשלמותה. חמשת ארונות הספרים עברו איתי מבית לבית ומילאו אותי ואת הסלון בתחושת ביטחון, יהיה מה שיהיה – יש לי את כל מה שאני זקוקה לו. ובכל זאת, למרבית הפתעתי, חווייתי אופוריה עם כל ספר שנמסה, הקלה ושמחה שעלו בהרבה על התחושה של הימצאות הספר בבעלותי. שמחה שונה לגמרי מאותה תחושה מוכרת וממכרת של רגע רכישת הספר הנחשק ופתיחתו. כמו כוס התה הריקה מסיפורי הזן, התברר לי שהספרים תפסו מקום, לא רק פיזי, אלא גם רגשי ורוחני בתוכי. הם מילאו צורך ובאותה מידה הרחיקו אותי מדבר מה. הספרייה הביתית שלי היתה תחליף למשהו. אבל למה?

הכתב הומצא ככל הנראה, אי שם באלף הרביעי לספירה, ואיתו פותחו ה"דפים" – אבן, חרס, טין, עור ופפירוס. הדפים המוכרים לנו והדפוס הם המצאה בת שש מאות שנה לכל היותר. בני האדם העלו על הכתב עסקאות חשובות, הגיגים דתיים, מרשמים וכישופים שנמצאו מועילים. הם סיתתו, חרטו, כתבו בעטי נוצה ודיו, עפרונות ומכחולים. הכתב הוא ניסיון לתפוס את החשיבה והדיבור באמצעות פעולת הידיים והאצבעות. הוא הטבעה חומרית של החשיבה האנושית. זו מתפתחת בהדרגה בשנות הילדות הראשונות. התינוק מתנסה וחווה את העולם באופן בלתי ישיר באמצעות גופו, ידיו וחושיו, ורק בהדרגה לומד להמשיג את החוויות שלו. הוא שומע ורואה לפני שהוא תופס, תופס ומחזיק לפני שהוא מבין, מבין לפני שהוא מדבר ומדבר לפני שהוא כותב. הכתב מסמל את התהליך שבו החוויה הולכת ומתכווצת לתוך המילים שבתורן מתכווצות לתוך המילים הכתובות. הספרייה אם כן היא ייצוג חומרי של המוח האנושי, שבו באורח פלאי צבור הידע האנושי, מקודד לתוך התאים המתים ביותר שברשותנו – תאי העצבים. החוויה מתה ונשארים ממנה רק זיכרון והידע שהופקו ממנה. אלו נקברים בתוך המילים שמומנות לתוך ספרים. ברומה לתאי העצבים שכדי להוליך מידע עליהם להתרוקן ככל האפשר מחיים, והם אינם גדלים, אינם מתרבים ואינם משתנים, כך גם הספרים הם יצורים מתים. זו לא היתה חוויית החיים שלי. מהרגע שבו למדתי לקרוא, התמלא העולם בחיים. אלה קארי לקחה אותי למקומות קרירים, מיו מיו חיזק את פנטזיות הנסיכה האבודה שלי, מהדורת אנציקלופדיית תרבות, על איוריה הצבעוניים, מילאה את העולם הקיבוצי השטוח משהו – בעושר וקסם. העדפתי בהרבה לקרוא מאשר לשחק דגלים או ללכת לפעולות של השומר הצעיר. הספרייה הביתית שלי נפתחה בגיל שתיים-עשרה, כשמתנדב נתן לי, באנגלית, את התפסן בשדה השיפון. התחלתי לרכוש ספרים מהרגע שהיה לי כסף משלי.

הספרייה הראשונה בעולם הוקמה במאה השביעית לפנה"ס בעיר נינווה, כיום מוסל שבצ'יראק, על

נועה רוז מלמד, "איקונות ותרפים", פרט

ידי אשורבניפל, מלכה האחרון של האימפריה הניאו-אשורית. היו אלו ימיה האחרונים של האימפריה שהתקיימה 1400 שנה. אני תוהה אם אשורבניפל, שהיה אחד היחידים בתקופתו שידע קרוא וכתוב, חש כי ימיה של נינווה ספורים – ורצה לכנס את הידע במקום אחד ליתר ביטחון, יהיה מה שיהיה. הוא צדק. וגם טעה. האימפריה נפלה זמן קצר לאחר מכן והספרייה נשרפה. רוב הכתבים אבדו, אבל חלקם, אלו שהיו עשויים מלוחות טין וחומר, נאפו ונשמרו לדורות הבאים. שלוש מאות שנים מאוחר יותר, כשאלכסנדר הגדול כבש את נינווה, הוא התרשם עמוקות מהריסות הספרייה העתיקה והחליט להקים ספרייה גדולה ויוקרתית יותר, בעיר חדשה שתישא את שמו: אלכסנדריה. שליחים נשלחו לרחבי האימפריה לרכוש ולבזוז כתבי יד מכל סוג. מומחים הובאו אל העיר וקיבלו משכורת נאה כדי להעתיק את כתבי היד, לתרגמם ליוונית ולחקור אותם. גם כשהוקמה מאה שנה מאוחר יותר ספריית פרגמון בצפון תורכיה, שהיתה קרובה יותר ליוון, המשיך מאבק היוקרה בין השתיים להדהד ברחבי הים התיכון.

אני מזהה את הלהיטות הזו. בכל פעם שהעליתי לפייסבוק צילומים ותיאורים של ספרים נחשקים במיוחד, הוצפתי בתגובות מתחננות. אנשים הגיעו מטבעון, מנהריה ומבאר שבע כדי לקבל לידם ספר שחיפשו זמן רב. בעיקר היה ביקוש לספרי שירה ישנים, ספרי אמנות, ספרים בנושא הריון ולידה וכל מה שאנתרופוסופי. גם אני הייתי להוטת כשרכשתי אותם. את חלקם איתרתי במקומות נידחים והם עלו ממון רב. הם העידו על המומחיוות השונות שצברתי בחיי: מורה לאמנות, מדריכה להכנה ללידה, תרפיסטית אנתרופוסופית, עורכת ספרים ומשוררת.

אני מזדהה עם מקימי הספריות הגדולות. אני מבינה אותם. הם מייצגים חלקים מהמוח שלי – ואת תאוות הלמידה ורכישת הידע שלי, גם בתחומים שהעניין שלי בהם פג זה מכבר. ספרייה ביתית גדולה היא תמונת מראה של מוח מפותח ותרבותי. או לפחות ייצוג שלו. או לפחות ייצוג של הייצוג. או לפחות מה שנשאר ממה שהיה פעם תרבותי, סקרן, חוקר ומרחיב את הדעת.

בתהליך הפרידה שלי מהספרים פתחתי כל אחד מהם ודפדפתי בו. סרקתי חלקים שנראו לי מהותיים. העברתי את הידע לענן בגוגל דרייב שלי. הוא לא תופס מקום ואבק, לא כבד ואני מקווה שהוא לא ניתן

נועה רו מלמד, "איקונות ותרפים", פרט

להשמדה. גיליתי שאני מזדהה עם מקימי הספריות וגם עם מי ששרף אותן, גם אם אני עדיין לא מבינה לגמרי מדוע. זה אולי נראה מטורף לשרוף ספריות או למסור ספרים, אבל יש לי השערה שלפעמים צריך לצאת מהדעת כדי לדעת.

בדמיוני אני משוטטת בספרייה הגדולה של אלכסנדריה, ביחד איתי נמצאים מלומדים רבים ואנחנו יושבים במקדש המוזות וחוקרים את כתבי היד העתיקים. אולי אני יוצאת למסע לפרגמון למצוא כתבי יד שעוד לא קראתי. כשאני משרטטת את המשולש הקדוש הזה: נינווה, פרגמון ואלכסנדריה – אני מגלה שאין דרך להגיע ממקום למקום בלי לעבור דרך ירושלים.

בשלוש השנים שקדמו למעבר למשאת הבית גרתי מול הספרייה הלאומית בגבעת רם. צפיתי בספרייה החדשה שהולכת ונבנית מול הכנסת ומוזיאון ישראל. אמנות, פוליטיקה, ידע ומדע מצטופפים על גבעה אחת, בסלון הירושלמי, כמעין סמל סטטוס וכוח. קו ישיר עובר בין הכנסת לבניין החדש למדעי המוח שהוקם בקמפוס גבעת רם. קו עיצובי דמוי מקדש יווני קושר בין שני הבניינים. בתווך תעמוד הספרייה הלאומית החדשה, מקדש דמוי כנף שמבקש להתנתק מכוח המשיכה. היכן באמת צבור הידע האנושי? במוח ובבניין שבו חוקרים אותו? בכנסת, היכן שמחוקקים חוקים ומחליטים החלטות? או בספרייה, היכן שצוברים וחוקקים בכתב את מה שנחקר ומה שהוחלט?

בסדרה "משחקי הכס", מגיע סם לספרייה הגדולה של וסטרוז רק כדי לגלות שרוב המלומדים לא באמת להוטים לחקור ואפילו לא מתעניינים בידע. הם נהנים מהסטטוס והמעמד שהוא מקנה, ונוקטים גישה שמרנית. סם בורח עם כמה ספרים עתיקים שקהל הצופים בסדרה מקווה שיכילו את הידע הנדרש להתגבר על האיום המגולם בהלכים הלכנים, המייצגים של האויב הגדול ביותר – המוות, ואחותו המחלה. המלומדים

האדישים בספרייה התנתקו מהצד השימושי של הידע שהם מעתיקים. הם דומים למוח שהתנתק מהידיים והרגליים שלו, וגם מהלב. סם רוצה אמנם להיות מלומד, אך הוא מבין שאין תועלת בידע שנצבר רק למען הידע. הוא רוצה להתחבר מחדש. וגם אני.

הספרים פתחו בפני את העולם, וכד בכד הרחיקו אותי בערמומיות ממנו. הם נתנו לי תחושה שאני יודעת, בעוד שלמעשה יכולתי לשבת על הספה בכיתי ולא לדעת דבר. הם העניקו לי בית. אני אוהבת לקרוא, אני עורכת ספרים, יש לי הוצאה לאור משלי וזה עתה יצא לאור ספר שירי הראשון, אבל הספרים אינם הבית. בשנים האחרונות אני מבינה יותר ויותר שכל מה שקראתי לו בית איננו הבית באמת. עזבתי בית פיזי וקהילה שאהבתי, הילדים שהיו חלק משמעותי מתחושת הבית שלי גדלו והלכו הלאה, ביחד עם החפצים שלהם. אני מסתכלת על הקירות שסוגרים על החלל הפרטי שנקרא בית, שבו נערמים חפצים וספרים, ואני משתוקקת לצאת.

מזה קרוב לשנתיים שאני גרה בבית המשאית שלי ביחד עם בן זוגי. לרשותנו עומדים כארבעה-עשר מטרים מרובעים שמשמשים לשינה, עבודה, אכילה ורחצה. יש לי מקום לעשרה ספרים. לא ויתרתי על הקריאה. הספרים עדיין הכרחיים לי. אבל איני צוברת אותם יותר. אני נהנית מהעובדה שיש ספריות ושפע ספרים בכל מקום שאליו אני מגיעה. את הספרים מחלפים הנופים המשתנים, זריחה מעל נחל ציין, שקיעה חורפית לתוך ים סוער בסידנא עלי, סידנא או סידנא? חורשת אלונים בטבעון, רחובות תל-אביב והמדבר, על אינספור כוכביו. דלת המשאית פתוחה תמיד, אנשים באים לבקר, נשאים לכוס תה, אני מתארחת בחוות, קיבוצים, מושבים, ערים ויערות. מקומות שלא ידעתי שקיימים, לצד מקומות שראיתי מהכביש הראשי ואף פעם לא עצרתי בהם. חלק מהאנשים שאני פוגשת אומרים שאני חיה את החלום שלהם, אחרים אומרים שיצאתי מדעת. אני מסכימה. המוח שלי הולך ומתרחב, ונפתח. אני סקרנית ומתעניינת בנושאים שלא הייתי מעלה על דעתי שקיימים בעולם: איך לנהוג במשאית, איך עובדת מערכת סולארית, כמה מים צריך ומה אנשים אחרים עושים. אולי חזרתי להיות ילדה קטנה, שומעת וחווה, קולטת ומנסה להבין את המקום שבו מתהווה החוויה ונמצא הידע החי, זה שמחוץ למילים הכתובות. יום אחד אולי יימאס לי, או שאצטרך לסיים את המסע, ואז אולי אכתוב על זה ספר.

ובינתיים -

כְּשִׁיֹרֵד הָעֵנָן מְגִיעַ הַזְמַן לְנִסְעוֹ. הָאֵוִיר מִתְכַּהֵה, מִתְמַלֵּא חֲמָרִים רֻטְבִּים, מִתְחַבְּטִים, בֵּית הַחֹהָה מִתְרַחֵב, הַצְּלָעוֹת שׁוֹקְעוֹת, הָעֵנָן מִתְקַרֵּב, מְמַלֵּא אֶת מַעְרַכַת הָעֶפּוֹל, מְדַהֵיר וְעוֹצֵר אוֹתָהּ לְסְרוּגִין, מְנַגֵּן עַל הַמְּעֵי כְּמוֹ עַל קֶרֶן יַעַר, יוֹרֵד נְמוּד בְּצַנּוֹרוֹת מִתְפַּתְלִים, מְחַלֵּשׁ אֶת שְׂרִירֵי הַתְּאוּמִים, הַבְּרַכִּים מִתְמַלְאוֹת נוֹזְלִים, הָעֵנָן מְדַבֵּר, מְלוֹא כְּבוֹד עַל אֵהָל הָאֵגֶן, דוֹלֵף מִתּוֹךְ הַגּוֹף בְּנִיחוּחַ בּוֹשֶׁה חֲרִיף, עוֹ כְּפִרְיַחַת חֲרָצִיּוֹת, כְּשִׁיֹרֵד הָעֵנָן הַכֹּל מִתְמַלֵּא תְּשׁוּקָה לְנוּעַ. כְּפוֹת הַרְגָלִים מִתְרוֹמְמוֹת מְעַצְמָן, מְרַפּוֹת מְהַקְלָאצוֹ.

*

אֶפְרַת אוֹמְרַת: אַתֶּם אוֹסְפִים נִיצוּצוֹת מְאֻדְמַת הָאָרֶץ הַזֹּאת, כְּפִי שֶׁעָשׂוּ רְבוּתֵינוּ הַקְּדוּשִׁים. שְׁעָלוּ לְרָגְלֵךְ וְהִלְכוּ יַחְפִּים לְגֹאֵל אֶת הָאוֹרוֹת הַגְּנוּזִים בְּעֶפְרָה - אֲנִי אוֹמְרַת - אֲנַחְנוּ מִטְּמִינִים אֶת הַחֲרָא שְׁלָנוּ בְּכֹל מְקוֹם. הַדְּלִי מִתְמַלֵּא כֹּל שְׁלוּשָׁה יָמִים. דְּלִי טְמֵבוֹר שֶׁל 18 לִיטֵר שֶׁהִיָּה בּוֹ צָבַע תְּכֵלֶת עֲדִין, בְּגוֹן שֶׁל רְאשִׁית הָאֲבִיב. אֲנַחְנוּ אוֹסְפִים חֲמָרִים יְבֻשִׁים, מְעַרְבְּבִים עִם הַרְטְבִּים. נוֹתְנִים לְאֻדְמָה אֶת עֲצָמָנוּ, מְשִׁיבִים אֵלֶיהָ אֶת מָה שֶׁהָעֵנִיקָה לָנוּ בְּנְדִיבוּתָהּ. עֶפְרָא אֶל עֶפְרָה, נִיצוּצוֹת לְנִיצוּצוֹת.

*

באופטיקה סופר פארם בן יהודה, יעקב ומיטל מקבלים את פנינו: תבחרו מסגרת ואז נתקדם. שנינו פונים וחוזרים בן רגע. יעקב המום, זו היתה הבחירה המהירה ביותר אי פעם בסופר פארם שלנו הוא מודיע, אנחנו מושכים בכתפים. כשזה קל זה קל. כשזה זול זה זול. יעקב רושם את הפרטים שואל איפה אנחנו גרים, מיטל, הוא אומר את לא תאמיני. אני לא מאמינה, היא צועקת. זה אמת? אנחנו מראים תמונות. היא בודקת את הראיה למרחוק. מסתבר שהיא השתפרה. את רואה שש שש היא קובעת. וגם לראיה מקרוב ירד לה המספר את הולכת ונהיית צעירה. היא צוחקת. שניכם נראים אנשים רגועים. זה יהיה מוכן עוד שלושה ימים. אולי אפילו מקדם יותר. תבואו לבקר לפעמים, הם מבקשים. ספרו לנו מה אתם רואים.

*

חותך סלט, מטגן חביתה עם בצל, מגיש תה, מנפח אויר בגלגלים, פותח ברגים ואוטם נזילה מהגג. צפים. נוהג במעלה ההר, במורדו, אשתו לידו, מתעדת את הסיבובים. פותחת חלון שיכנס אויר, בודקת אם המים יורדים. צפים. מצטופפים, מקפים במים משתפים. חולפים ימים. לפעמים מספר לאשתו איך ברבות הימים יזכרו בימים החולפים. הוא מבקש שהיא תכתב את שמו בדברי הימים. היא כותבת, משמיטה את שמה. צפים.

*

ברמי לוי פרדס חנה התורים מתארכים לפני ראש השנה. התאריך האחרון על הגבינה הלבנה עבר. לחם השיפון אזל. העגבניות רכות מדי. במעבר ליד הקפואים אתה מקבל שיחה בדיוק כשאתה שואלת: כמה טונה במים? אתה לא יכול לענות ואני מדלגת על שלוש נשימות. כל הנתוקים שהיו בינינו דוהרים. סילונה הקפאית חמצנה את השער והוא תלוי תלתלים זוהרים על רקע עורה הכהה. עיניה כוכבים כבויים. אין לי פרטים מועדון וגם לא יהיה, אני לא מצטרפת יותר. גל חם גולש לאורך חוט השדרה כשאתה מניחה את החלב על המסוע. מתנפץ כשאתה מכניסה לצידנית. אין סימנים מקדימים. אין תרועת אזהרה. אין אפשרות לטפס למקום גבוה, רטבה מזעה, דוחפת את העגלה במעבר הצר מחפשת אחר היציאה.

*

כל החפצים נשברים, מתמלאים אבק, מתפוררים. הארונות מתגעגעים לעצי הארץ, השלחן אל האלון. הברזל משתוקק ללב האדמה בה חשל. הפלסטיק רוצה לבער. הפנים מתקמטות. חריצי הצחוק והבכי מסמנים את הזמן שעבר. כרית הסנטר ששמרה על הבכי חבו, שומטת את מתח השרירים. בכי בכי, צעקי, כל הדברים נגמרים.

*

ילדי פעוטון תאנה עצרו בדרך אל החרשה. עלו אחד אחד במדרגות. זה בית שהוא אוטו, הסביר הגנן שהחזיק סאג' שחר בידו הפנויה, בשניה העלה את הקטנים לראות. קוראים לי ניצקי אמרה בת השלוש, נעים לי מאד, ואני יחנן, צחקק פעוט חסון. ולי, נעלמה היד, אמר שחר שער והסתיר את ידו בשרוויל החלצה. עד מהרה היו הידים חבויות. אנחנו עושים פתות, אמרה זהבה קטנה עם כובע קש שעליו כתוב רות וברחה נבוכה. אחר כך ירדו ונעלמו בחרשה ועוד שעה ארכה שמענו אותם צוחקים, צוהלים, צועקים, מגלים את ידיהם הנסתרות.